

Ньурба улуунун үөрэҥириитин салаата

“Көмүс хатырыктаах - собо”.

Ойуулуур-дьүһүннүүр сатабылы сайыннарыыга оҕону
кытта тэрээһин

(6-7 саастаахтарга)

А. Г. Габышев аатынан оҕону

сайыннарар киин иитээччитэ

Попова Марианна Алексеевна

2021 с.

Ойуулуур-дьүһүннүүр сатабылы сайыннарыыга оҕону кытта тэрээһин

“Көмүс хатырыктаах - собо”.

Бэлэмнэнии бөлөх (6-7 саас)

Иитээччи Попова М.А.

Сыала: художнигы, кини үлэтин билиһиннэри; мунхалааһыны билиһиннэри, ойуунан кэпсиир сатабылын, уруһуйдуур дьобурун сайыннарыы; оҕо тылын байыты (мунхалааһын тэрилин: куйуур, түөрэй, кыл хамыйах, сүүр, анныы, көмүс хатырыктаах).

Тэрилэ: экран, проектор, флешка, Андрей Васильевич Чикачев балыгын хартыналара, А. Вивальди “Времена года” циклыттан “Зима” композицията, дэриэбинэ эр дьонун мунхалааһынын хаартыскалара, 3 араас кээмэйдээх тыыннаахты собо, магнитофон, илиис, киистэ, гуашь, салфетка, уу кутар иһит, клеенка, өрбөх.

Инники үлэ: балык арааһын, собо туһунан сэрэгэһии, художник А. Чикачеву билиһиннэри, хартыналарын көрүү, кини выставкатыгар сылдыбы, “Күөгүлээһин” хамсаныылаах оонньуу.

Төрөппүттүүн үлэ: оҕоҕо күөл балыга арааһын, мунхалааһын туһунан кэпсээһиннэрэ, мунхаҕа оҕону илдэ сылдыбылара, мунхалааһын тэрилин онорторуу, собо туһунан планшет, альбом онорторуу.

Туһаныллыбыт литература:

1. Федоров И.Г., Васильев П.К. Өбүгэбит олоҕо-дьаһаҕа. Уклад жизни народа саха. Дьокуускай. Бичик.-2012с.- с. 74, 78, 81, 83.
2. Лепчикова Л.П., Татарина Х.К., Иванова Г.Н. Саха фольклора. Оскуола иннинээҕи саастаах оҕолорго. Дьокуускай.-1993с.- с. 31.
3. Интернет ресурсатыттан:
Чикачев А.В. хартыналара.

Тэрээһин хаамыта:

I кириити түһүмэх:

Иитээччи оҕолору тэрээһингэ көбүтэр, экран иннигэр ынырар.

1. Иит.: –Оҕолор, мин диэки чугаһаан. Таабырын таайсыахпыт. Болҕойун!
-Кынаттаах да көппөт, аяхтаах да сангарбат баар үһү.
О.: - Балык!

Иит.: –Саамай сөп. Бүгүн биһиги биир балыгы уруһуйдуохпут. Уруһуйдуоххутун баҕарабыт?

О.: - Сөп! Баҕарабыт!

Иит.: –Оччоҕо өссө биир таабырыммын таайан көрүң. Таабырыммын таайыыта ханнык эрэ балык буолар:

-Быыкайкаан сүөһү сүүс көмүс манньыаты сүгэ сылдыар үһү.

О.: -Собо!

Иит.: - Аптаах экранна чугаһаан эрэ.

2. Иитээччи экраны холбоон хартынанан көрдөрөр:

Иит.: -Бу – Андрей Васильевич Чикачев Саха сириг биир биллиилээх художнигың “Баҕа санаа” диэн хартынаната.

Ыйытылар:

-лаапчаана, кутуруга хайдахтарың? (кылгас, чараас, хаптаҕай).

-хайыыта ханан баарың? Хайдаҕың? Хайдах өгнөөбүө? (төбөтүн икки өттүнэн, халын, хараҥа)

-харахтара хайдаҕың? (кырлар, төгүрүктэр)

-хатырыктара хайдаҕың? (кытаанах, элбэх, көмүс хатырыктар).

-ханан сырдык өгнөөбүө? (аллара өттө).

Иит.: -Уһун унньуктаах тымны кыһыммыт тийэн кэллэ. Саха киһитэ кыһынҥыга хаһаанан сиир аһын, булдун булунар. Хартынаҕа кыһын саҕалананыыта эр дьон күөлгэ мунхалы сылдыбаллара көстөр.

Мууһу уһун уктаах анньынан дьөлөллөр, ойбон онороллор. Кыл хамыйаһынан кыра мууһу баһаллар. Ойбонно түөрэйи ууран баран куйуурунан булкуйаллар. Балыгы сүүрүнэн хостоон киэн сиргэ куталлар (мунхалааһын тэриллэрин көрдөрө-көрдөрө).

3. Сынньалан: “Балык айаҕа”.

Иит.: -Оҕолор, балык ууга олорор. Кини сана, дорҕоон таһаарар дуу?

О.: -Суох.

Иит.: -Балык курдук дорҕоону таһаарбакка уоспутун хамсатыаһын (аһаҕас дорҕооннору тыастаахтык таһаарбакка уоһу хамсатыы).

II сүрүн түһүмэх:

Иит.: -Билигин эһиги собону уруһуйдаан, кырааскалаан, лаапчааннарын, хайыытын, хараһын, кутуругун, көхсүн эбии уруһуйдаан биэрээрин.

Иит.: -Уруһуйдуох иннинэ киистэни сөпкө тутан уруһуйдуурга эрчиллэбит: киистэ угун үс тарбахпытынан сөпкө тутан ууга угабыт, иһит кытытыгар уутун ыгабыт, талбыт өгмүтүн булан киистэ төбөтүнэн

сымнаҕастык, даҕайан сотобут, туруору тутан уруһуйдуубут. Собобут сырдык, хараҕа кугас өҥнөөх буолар эбит. Саҕалаатыбыт.

(иитээччи хас биирдии оҕону кэрийэ сылдьан көхсүн көннөрөр, олоппоһун чугаһатар, киистэни тутарга көмөлөһөр, сүбэлиир. Уруһуй кэмигэр экранна мунхалыы сылдьар дьон, оҕолор хаартыскалара барар, А. Вивальди “Времена года” циклыттан “Зима” композициятын магнитофонна холбуур, остуолга оҕолор үлэлээбитинэн бараллар).

III. Түмүк түһүмэх:

Иит.: -Ханнык дьыл кэмэ тийэн кэллэ?

О.: -Кыһын.

Иит.: -Кини-аймах күөлгэ билигин хайдах балыктыыр эбитий?

О.: -Мунхалаан.

Иит.: -Ханнык тэриллэри мунхаҕа тутталларый?

О.: -Куйуур, илим, кыл хамыйах, сүүр.

Иит.: -Ким уруһуйун кэпсиир?

1-2 оҕо тахсан үлэтин туһунан кэпсиир.

Иит.: -Маладьыастар! Балык этин куруук сиир оҕо доруобай буолар. эһиги балык сиир кэмнитигэр айдаарбакка, ыксаабакка олорон, унуоҕун хомуйан, сэрэнэн аһаарын! Уруһуйбутун бөлөхпүтүгэр ханан ыйыыбыт? (уруһуйга тэрээһин түмүктэнэр, оҕо үлэтин хайгыыр, көмөлөһүһүннэрэн бөлөххө ыйыыр).